

В. П. Гмирко, кандидат юридичних наук,  
декан юридичного факультету  
Академії митної служби України

## РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ УЯВЛЕНЬ ПРО СУТЬ ДОКАЗУВАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

*У статті аналізуються наукові уявлення вітчизняних процесуалістів про суть доказування в кримінальному процесі, а також презентується його нова, діяльнісна концептуальна схема.*

*В статті анализируются научные представления отечественных процессуалистов о сути доказывания в уголовном процессе Украины, а также представляется его новая, деятельностная концептуальная схема.*

*The article analyzes scientific conceptions of our country's experts in the criminal trial. A new activitybased conceptual outline is presented.*

**Ключові слова.** Доказування в кримінальному процесі, діяльнісна концептуальна схема.

**Вступ.** Результати наукознавчого аналізу понад вісімдесятирічного доробку вітчизняної процесуалістики (1922–2010) дозволяють констатувати брак публікацій, спеціально присвячених розвиткові поглядів на суть доказування в кримінальному процесі.

**Постановка завдання.** Метою цієї статті є спроба заповнити зазначену прогалину, а також репрезентувати діяльнісну концептуальну схему доказування в кримінальному процесі.

**Результати дослідження.** Якщо поділити темпоральний період на два майже рівні часові проміжки – від запровадження КПК УСРР (1922 р.) до запровадження КПК УРСР (1961 р.), а від нього – до опрацювання останньої версії проекту вітчизняного КПК (2010 р.)<sup>[1]</sup>, то логічно розглянути наукові позиції, викладені передовсім у монографічних дослідженнях, які були, так би мовити, знаковими для кожного з них, не обходячи увагою публікації статейного характеру.

**1. Період 1922–1961 рр.** У 1926 р. В. А. Обухівський писав: “логічний процес, що його проходить суддя під час обговорення, зіставлення та оцінювання даних, які своєю сукупністю створюють переконання або впевненість, називається процесом *доказування*”. Суд, розглядаючи справу, *пізнає* певні явища або факти, роблячи певні висновки, дотримуючись тих самих логічних законів мислення, яких дотримується кожна окрема людина, зчаста сама не зауважуючи того у власній повсякденній найрізноманітнішій діяльності. Правильне розв’язання судом основних питань кримінальної справи є результатом виявлення, а відтак глибокого, всебічного й об’єктивного розгляду й оцінювання всіх зібраних у справі даних або доказів [1, 7–10].

Своєю чергою, М. А. Чельцов-Бебутов, зауважуючи 1929 р., що суд, здійснюючи *відновлення* факту минулого, спирається на зібрані й оцінені ним докази (доказівні факти), підкреслює: “та мисленева *діяльність*, спрямована на доказування, не є особливістю судової роботи, а вчення про докази не є юридичним. Воно належить до царини *логіки* та психології, котрі вияснюють загальні закони *пізнавальної* діяльності” [2, 99–104].

© В. П. Гмирко, 2011

М. М. Гродзинський 1933 р. вже в рамках досить чітко прописаного концепту “збирання + перевіряння + оцінювання доказів + оперування ними” вельми чітко позиціонувався: “суть доказування в основному полягає в тому, що судово-слідчі органи одержують з різних джерел доказів відомості про різні доказові факти, перевіряють і оцінюють ці відомості і, встановивши в такий спосіб наявність цих фактів, роблять на цій підставі висновок про наявність інших фактів – *пошукуваних*”; доказування в кримінальному процесі спрямовано на те, щоб *установити* певні *факти* і на цій основі розв’язати дану справу [3, 3–4, 45, 52].

Через 21 рік, тобто в 1954 р., М. М. Гродзинський напише: щоб розв’язати всі питання, котрі постають у кожній кримінальній справі, і відшукати об’єктивну істину в ній, слідчо-прокурорські та судові органи мусять у першу чергу зібрати відповідні докази, а по тому розглянути їх і оцінити, тобто визначити їхню вагу, їхню здатність слугувати підставою для певних *висновків* у справі по суті справи, а “ця *діяльність* слідчо-прокурорських і судових органів зі збирання, закріплення, розгляду та оцінювання доказів називається *доказуванням*” [4, 12].

**2. Період 1961–2011 рр.** Почнемо з того, що О. Д. Соловійов у 1967 р. зауважив: доказування як опосередковане *пізнання* – *оперування* доказами (фактичними даними); воно розвивається на базі дослідження, виступаючи як його завершальний елемент. Кримінально-процесуальне пізнання він розглядав як різновид пізнання істини конкретного факту з метою здійснення правосуддя, а встановлення фактичних обставин діяння та його юридична кваліфікація становлять, на його думку, дві взаємозумовлені сторони

єдиного пізнавального процесу, за посередництвом якого розкривається *сутність* досліджуваного діяння [5, 8–9, 18].

І. С. Галаган і Д. С. Суло в 1970 р. підкреслили, що для процесуальних органів подія злочину завжди існує в минулому, і її потрібно *відновлювати* шляхом складної *діяльності* – доказування. Суть останнього становлять операції зі збирання, закріплення і дослідження доказів, встановлення їхнього зв'язку з подією злочину і складання на цій основі *висновку* про наявність злочину і про особу, що його скоїла. Саме ж доказування, на їхню думку, – це процес дослідження і *пізнання*, як і у всіх інших галузях *науки*: від незнання до знання, від знання малого до знання більшого і, нарешті, до встановлення об'єктивної істини [6, 51–52] <sup>[2]</sup>.

1978 р. В. Т. Нор визначив доказування як *діяльність* органів попереднього розслідування, прокурора і суду, а також інших учасників процесу, яка провадиться у встановленні законом *процесуальних форм* і спрямована на збирання, закріплення, перевіряння й оцінювання фактичних даних (доказів), конечних для встановлення істини в кримінальній справі. Характеризуючи доказування, автор визнав його “одним з основних і вирішальних видів *пізнавальної* діяльності людей”. На його думку, доказування в кримінальному процесі є нічим іншим, як пізнанням *істини* в кримінальній справі, тобто встановлюється у повній відповідності з дійсністю подія злочину, винність або невинність певних осіб, обставини, які впливають на ступінь і характер відповідальності, тощо [8, 73–75].

М. М. Михеєнко 1984 р. окреслив доказування як *діяльність* суб'єктів кримінального процесу зі збирання (формування), перевіряння та оцінювання доказів і їх процесуальних джерел, а також із формулювання на цій основі певної тези і наведення *аргументів* для його обстоювання. За своїм гносеологічним суттям воно являє собою різновид *пізнання* дійсності, в якому можуть бути застосовані всі закони і категорії діалектики, тому “ми мусимо ставити знак *рівняння*, ідентичності між доказуванням і пізнанням” [9, 6, 8, 11].

1998 р. В. М. Тертишник і С. В. Слинько окреслили доказування як здійснювану в окресленому законом порядку діяльність органів розслідування і суду з участю інших суб'єктів кримінально-процесуальних правовідносин зі збирання, дослідження, перевіряння й оцінювання фактичних даних (доказів), їх використання для встановлення об'єктивної істини в справі, обґрунтуванні висновків і вироблюваних рішень. Вони вважають, що пізнавальні, комунікаційні та посвідчувальні акти слідчого (суду) створюють органічну *єдність* і є якісно новою діяльністю – *доказуванням* [10, 57–58].

М. І. Костін, погоджуючись, що доказування в кримінальному процесі є особливим гатунком кримінально-процесуального *пізнання*, запропонував 2004 р. визначати його як діяльність у заведеній кримінальній справі уповноважених законом суб'єктів, основу якої закладають логіко-аналітичні операції з перевіряння й оцінювання сформованих доказів з метою встановлення підстав для кримінальної відповідальності і застосування покарання, захисту невинних осіб від необґрунтованого засудження, шляхом використання доказів для обґрунтування і мотивування відповідних процесуальних *рішень*; збирання і практичні дії з перевіряння доказів не повинні заводитися до поняття доказування, адже вони передують доказуванню, а їхні результати слугують основою для доказування [11, 146] <sup>[3]</sup>.

2005 р. С. М. Стахівський підкреслював, що процесуальні органи прагнуть *відновити* достовірну картину минулої події, пізнати всі її обставини та факти, встановити істину. Ця мета досягається за допомогою кримінально-процесуального доказування, яке є різновидом пізнання; доказування – передбачена законом діяльність суб'єктів кримінального процесу зі збирання (формування), перевіряння й оцінювання доказів та їхніх процесуальних джерел, видання на цій основі певних процесуальних рішень і наведення аргументів для їх обґрунтування (мотивування) [13, 7, 12, 41].

Є. Г. Коваленко 2006 р., розводячи поняття “пізнання” і “доказування” <sup>[4]</sup>, дійшов висновку: “під доказуванням в кримінальному процесі слід розуміти діяльність особи, яка провадить дізнання, дізнавача, слідчого, прокурора, судді (суду) по виявленню і збиранню доказів (сукупність їх елементів) та їх процесуальних джерел і на їх основі отримання обґрунтованих висновків по кримінальній справі” [14, 92].

2007 р. М. І. Погорецький, підтримуючи відому тезу, що доказування є основним змістом кримінально-процесуальної діяльності, дійшов висновку: сутність доказування полягає в *пізнанні* обставин злочину, отриманні процесуальних доказів і обґрунтуванні ними рішень у кримінальній справі; на його думку, доказування і *пізнання* в кримінальній справі збігаються як ціле і частина [15, 498, 230] <sup>[5]</sup>.

І. І. Котюк визначив 2008 р. доказування як здійснювану у визначеному законом порядку пізнавально-практичну діяльність уповноважених суб'єктів, що полягає у формуванні, перевірянні й оцінюванні доказів і їх процесуальних джерел, а також оперуванні ними з метою встановлення істини у сфері судочинства. На його думку, характеризуючи доказування, треба розрізняти два його аспекти: а) *пізнавальний*, спрямований на встановлення фактичних даних або на одержання з їхньою допомогою знань про шукані факти; б) *процесуальний*, спрямований на виявлення, закріплення, перевіряння та оцінювання доказів і оперування ними в перебігу доказування [17, 31–31].

2010 р. В. І. Іщенко, підкреслюючи, що кримінально-процесуальне доказування є пізнавальною діяльністю, визначив його як діяльність суб'єктів, котрі ведуть кримінальний процес, зі збирання (формування), перевіряння й оцінювання доказів, а також висунення ними на підставі конечної та достатньої сукупності доказів певних правових тез і відповідним обґрунтуванням у процесуальних рішеннях у кримінальній справі [18, 132].

**Висновки.** Зі змісту наведеного, а також із матеріалів дослідження доступних нам інших літературних джерел і їхнього контексту випливають такі, зокрема, висновки та рефлексії.

1. Дарма, що в поглядах науковців із питань співвіднесення понять “доказування”, “пізнання”, “дослідження” мають місце певні розбіжності, таки випадає підкреслити: вітчизняні процесуалісти виступають одним фронтом, визначаючи *суть* діяльності доказування в кримінальному процесі як *пізнання*, здійснюване в специфічній правовій царині. На рівні дефініцій доказування репрезентується ними як сума індивідуальних поведінкових практик виконання певними процесуальними фігурами інтелектуальних операцій та юридичних процедур пізнавального характеру.

Аналіз концептуальних положень вітчизняної теорії доказування в кримінальному процесі дає підстави стверджувати: “підтримковою” конструкцією, його онтологічною основою є фундаментальна категорія *діяльності*. Сам цей термін, на нашу думку, вживається науковцями у визначеннях діяльності доказування не як результат теоретичної рефлексії суті прихованого за ним соціального феномена, а радше як певна солідарно підтримувана традиція, що бере власний початок іще в творах засновника харківської школи процесуалістів М. М. Гродзинського [6].

Отже, дозволено сказати й так, що для тих, хто порається теоретичною і організаційно-проектною тематикою, компонент “діяльність”, присутній у розглянутих дефініціях доказування, має характер трюїзму, “узвичаєності”, свого роду ритуального знака, який немовби не передбачає власного змісту. Потрібно також підкреслити: реконструкція логіки дослідження фундаментальних питань доказування (мета доказування, його структура, місце й роль у ньому органів підготовчого та юрисдикційного провадження, поняття, сутність та класифікація доказів etc.) показує: робота над ними здійснюється без залучення засадничих схем і категоріального апарату діяльнісного підходу. Іншими словами, у вітчизняній науці можна вести мову про “нестикання”, “розрив” між діяльнісним декларуванням доказування та недіяльнісною практикою його теоретичного опанування (осмислення).

Якщо подивитися на доказування в кримінальному процесі як на пізнавальну діяльність, спрямовану на заміщення певної “життєвої” правнорелевантної події (ситуації) фактами (процесуальним знанням), то стає цілком зрозуміло: як процедури логічного *доведення*, так і його продукт – *доказ* як особлива логічна форма є нічим іншим як *засобом* діяльності доказування [7]. Гадаємо, що в цьому контексті не треба нікого переконувати, що будь-яка діяльність і її засоби не суть тотожні поняття. Тому, повертаючись до вже згадуваної думки Є. Г. Коваленка про потребу відмовитися від “подвійного” розуміння доказування, хочемо спеціально зазначити: називаючи пізнавальну діяльність доказуванням, ми тим самим наголошуємо на її пізнавальній *місії* слугувати засобом приведення *неочевидного* (недоступної нам минулої події) до стану *очевидного* відповідно до її вимог і стандартів (наприклад, “істина”, “достовірність”, “beyond the reasonable doubt” etc.).

Інша річ, що, досліджуючи такий складний об’єкт, як діяльність доказування, ми можемо відповідно до наших потреб і вподобань будувати собі різноманітні *предмети* дослідження, тобто проєкції з нього: гносеологічний, епістемологічний, акторний, засобовий, процесний, продуктний etc., у тому числі й логічний [8]. Одержувані таким чином знання про досліджуваний об’єкт можуть бути об’єднані за схемою “багатьох знань” у рамках феномена діяльності як спеціального конфігуратора (об’єднувача знань про об’єкт).

2. Типологічно вітчизняна концепція доказування в кримінальному процесі з її ідеалом досягнення максимально *об’єктивного* знання (істини), тобто такого, що: а) може інтерсуб’єктивно перевірятися та переказуватися, б) відповідає постулату однозначної і точної визначеності, в) логічно впорядковане й ґрунтується на досвіді, належить до *технологічної* версії.

Ця концепція доказування, на думку Л. Моравського, ґрунтується на базовій схемі об’єктивного знання. Мова про таку сукупність тверджень, правозгідність яких визначається синтаксичними та семантичними критеріями. Таким чином, якщо речення підтверджено фактами, коли воно відповідає результатам емпіричних досліджень, або ж його істинність встановлено за допомогою логічних правил інференції (виведення) з речень, котрі також відповідають цим результатам, то подібне речення може бути визнане *істинним*. Відтак стверджується: правозгідність речень в *об’єктивному* сенсі в жоден спосіб не залежить від людських переконань чи установок. Тому суд не може відкидати логічні наслідки визнаних тверджень; процесуальний орган відповідає виключно за те, чи задовольняє обґрунтування твердження прийняті логічні й емпіричні критерії, а не за те, чи не суперечить його переконанням визнання або відкидання певного речення. У технологічній концепції доказування, зазначається далі, гору завше мають брати *об’єктивні* рації, а не суддівські переконання.

Таким чином, методологія спирається на методи, притаманні *природничим* наукам, і, подібно до них, установлення істини є метою доказування. Виходячи з цього, робиться висновок: технологічна концепція доказування визначає модель раціоналізації доказового провадження в усіх тих системах, де процес трактується як знаряддя ефективної реалізації матеріального права. З даного погляду, все цілком очевидно: там, де судові встановлення не відповідають дійсності, там не може бути й мови про правильне застосування матеріального права [21, 115–229].

Якщо мовити про виділені й досліджені Л. Моравським *риторичну* і *комунікаційну* концепції доказування [21, 118–121, 123–127], то в сучасному українському кримінальному процесі їхнє змістовне

наповнення, на жаль, узагалі перебуває поза сферою теоретичного осмислення та практичного застосування.

3. Нескладно зауважити, що всі вітчизняні теоретичні репрезентації діяльності доказування ґрунтуються на використанні концептуального *схематизму* “збирання + перевіряння + оцінювання доказів”. Його опрацьовано ще в кінці ХІХ ст. німецькими процесуалістами [22, 23–25], який через його відповідність панівній природничо-науковій *парадигмі* поширився на доктрини інших європейських країн.

Якщо його оцінювати в *методологічному* (діяльнісному) плані, то він має характер чіткого припису відповідному процесуальному функціонерві зібрати процесуальні докази, вчинити їхнє перевіряння й оцінювання, а по тому сформувані з результатів доказування відповідне рішення. У єдиному процесі доказування німецька процесуальна думка вирізняла акційний план (збирання + перевіряння доказів) та інтелектуальний, тобто оцінювання процесуальних і логічних доказів (фактів), а також оперування фактами й побудову висновків у справі.

У цьому зв’язку хотіли би звернути читачеву увагу на два такі моменти.

А) Згаданий юридичний схематизм, сформований у добу бурхливого розвитку *природничих наук* <sup>[9]</sup> і спричиненого ним відповідного стилю мислення науковців, імплантував, на мою думку, в теоретичну свідомість правників досить дивний блуд: процесуальні докази є такі собі речі, певні матеріальні субстанції, котрі мають іманентно притаманну їм сукупність об’єктивних ознак <sup>[10]</sup>; “зібрані” докази відтак можна, звісна річ, точно вимірювати й фіксувати, забезпечуючи тим самим установаження об’єктивної істини як мети доказування. Гадаю, що саме ці ідеї в кінці 50-х рр. минулого століття спричинили пошук радянськими процесуалістами власної “чаші Граалю” – єдино правильної універсальної сутності юридичних доказів, яку відтак можна було б закріпити легальною дефініцією.

Б) Обговорювана концептуальна рамка, більш-менш задовільно забезпечуючи розуміння сутності процесу *виготовлення* процесуальних доказів, водночас через її методологічну обмеженість не може забезпечити виходу теоретичної думки до, так би мовити, “материнської плати”, якою є вже згадувана категорія діяльності. Тому, як дається завважити, вся увага процесуалістів, на жаль, і далі фактично центрується не на дослідженні діяльності доказування в кримінальному процесі як замкненого юридичного цілого, а на його частині, створюючи тим самим ситуацію, звану в логіці *pars pro toto*, коли частина чогось оголошується основним змістовним наповненням уже згаданого замкненого цілого.

4. Критичний аналіз її змістовного наповнення робить актуальним висновок про потребу переходу до нової – *діяльнісної* парадигми доказування, а відтак і до перегляду багатьох усталених положень його теперішньої – гносеологічної парадигми. Цей наукознавчий висновок ставить завдання пошуків такої діяльнісної дослідної програми, яка б дозволила в її організаційних рамках і стандартах відрефлексувати положення вітчизняної теорії доказування, рухаючи її до пошуку й оформлення нових, більш досконалих понять. Зазначені наукознавчі пошуки цілком логічно вивели мене на системомиследяльнісну методологію (СМД-методологія) як *наддисциплінарний* засіб теоретичного аналізу феномена діяльності доказування в кримінальному процесі з подальшим виходом в організаційно-проектний план, узглядноючи разом і теоретичні схеми та концепти філософської й психологічної теорій діяльності.

5. Дослідний потенціал СМД-методології дозволив мені репрезентувати діяльність доказування в кримінальному процесі як складну нормативну *структуру* певним чином організованих і взаємопов’язаних її функціональних місць (ФМ): “мета” ↔ “вихідний матеріал” ↔ “спосіб діяльності” ↔ “носії діяльності” ↔ “засоби діяльності” ↔ “перетворювальний процес” ↔ “продукт діяльності”.

Спіраючись на методологічне розуміння доказування, запропонуємо його новий теоретичний концепт. Отже, на нашу думку, його можна визначити його як прикладну юридичну пізнавально-дослідну й проектно-реалізаційну діяльність обвинувальної та судової влад, спрямовану на заміщення правнорелевантних подій юридичними конструкціями на основі виготовлених за процесуальними правилами фактових сукупностей; *vice versa* доказування ще можна назвати й як конструкціонізм, здійснюваний у кримінально-процесуальній царині.

Як зауважує в цьому зв’язку В. В. Нікітасв, попереднє слідство (читай: доказування. – В. Г.) типологічно більше скидається на інженерну діяльність, але в більш приземленому сенсі. Слідчий має, з одного боку, ряд “типових проектів” (складів злочину), а з іншого – конкретний матеріал з не зовсім відомими властивостями. З нього він має, додержуючись процесуальної форми, побудувати конкретну індивідуальну “споруду” чи то пак “машину”. Як не кожен проект реалізується на будь-якому матеріалі, то кінцеве підпорядковане інженерним цілям (а не цінностям науки) прикладне дослідження, завдання якого не здобуття наукової (загальної) або об’єктивної істини, а реалізованість проекту; останнє одночасно означає й (часткову) реалізацію, тобто “дослідження” поєднано з “конструюванням” (в сенсі одержання конструкції) [25, 299–300].

Трактована таким чином діяльність доказування в кримінальному процесі є *забезпечувальним* елементом діяльності з вироблення юридичних рішень, де висновок про сформованість шуканої юридичної конструкції (на рівні відповідного стандарту доказаності) слугує підставою для вироблення конкретних юридичних рішень у кримінальній справі.

## Література

1. Обуховский В. А. Уголовные доказательства в истории и советском праве / Обуховский В. А. – Х. : Юриздат НКЮ, 1926. – 188 с.
2. Чельцов-Бебутов М. А. Советский уголовный процесс / Чельцов-Бебутов М. А. – Х. : Юридиздат НКЮ, 1929. – Вып. 2. – 337 с.
3. Гродзинский М. Докази в радянському кримінальному процесі. Частина перша / Гродзинский М. – Х. : Рад. будівництво і право, 1933. – 86 с.
4. Гродзинский М. М. Доказательства в советском уголовном процессе / М. М. Гродзинский // Государственный обвинитель в советском суде. – М. : Госюриздат, 1954. – С. 11–74.
5. Соловьев А. Д. Процессуальные вопросы установления истины на предварительном следствии : автореф. дис. на соискание научной степени докт. юрид. наук / Соловьев А. Д. – К. : КГУ им. Т. Шевченко, 1969. – 44 с.
6. Галаган І. С. Кримінальний процес Української РСР / І. С. Галаган, Д. С. Суло. – К. : Вищ. шк., 1970. – 252 с.
7. Зеленецький В. С. Поняття і класифікація сукупності доказів у радянському кримінальному процесі / В. С. Зеленецький // Рад. право. – 1971. – № 1. – С. 74–78.
8. Нор В. Т. Проблеми теорії і практики судових доказів / Нор В. Т. – Л. : ЛДУ, 1978. – 110 с.
9. Михеенко М. М. Доказывание в советском уголовном процессе / Михеенко М. М. – К. : Вищ. шк., 1984. – 134 с.
10. Тertyшник В. М. Теория доказательств / В. М. Тertyшник, С. В. Слинько. – Харьков : Б. и., 1998. – 233 с.
11. Костін М. І. Поняття “доказування” у кримінальному процесі України / М. І. Костін // Право України. – 2004. – № 1. – С. 143–146.
12. Грошевой Ю. Деякі проблеми кримінально-процесуальної теорії / Ю. Грошевой // Вісник Акад. прав. наук. – 2004. – № 3 (38). – С. 134–145.
13. Стахівський С. М. Теорія і практика кримінально-процесуального доказування / Стахівський С. М. – К. : НАВСУ, 2005. – 272 с.
14. Коваленко Є. Г. Теорія доказів у кримінальному процесі України / Коваленко Є. Г. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 632 с.
15. Погорецький М. А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі / Погорецький М. А. – Харків : Арсіс ЛТД, 2007. – 576 с.
16. Лобойко Л. М. Кримінально-процесуальне право / Лобойко Л. М. – К. : Істина, 2005. – 456 с.
17. Котюк І. І. Судова гносеологія: проблеми методології та практики : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук [Електронний ресурс] / Котюк І. І. – К. : КНУ ім. Т. Шевченка, 2008. – Режим доступу : <http://avtoreferat.net/content/view/1112/45>.
18. Іщенко В. М. Докази і доказування в кримінальному процесі / В. М. Іщенко // Кримінальний процес / за ред. Ю. М. Грошевого та О. В. Капліної. – Х. : Право, 2010. – С. 131–151.
19. Новиков А. М. Методология / А. М. Новиков, Д. А. Новиков. – М. : СИНТЕГ, 2007. – 668 с.
20. Руденко А. В. Содержательная логика доказывания: диалектические и формально-логические основы (уголовно-процесуальное и криминалистическое исследование [Електронний ресурс] / Руденко А. В. – Краснодар : КГУ, 2011. – Режим доступу : <http://www.uaaj.net/node/741>.
21. Morawski L. Argumentacje, racjonalność prawa i postępowanie dowodowe / Morawski L. – Toruń : UMK, 1988. – 311 s.
22. Филимонов Б. А. Основы теории доказательств в германском уголовном процессе / Филимонов Б. А. – М. : Спарк, 1994. – 157 с.
23. Петрова Л. В. Фундаментальні проблеми методології права (філософсько-правовий дискурс) : автореф. дис. на здобуття наук ступеня докт. юрид. наук / Петрова Л. В. – Х. : Нац. юрид. акад. України, 1998. – 36 с.
24. Щедровицкий Г. П. Проблемы логики научного исследования / из архива Г. П. Щедровицкого. – М. : Путь, 2004. – Т. 7. – 400 с.
25. Никитаев В. В. Проблемные ситуации уголовного процесса и юридическое мышление / В. В. Никитаев // Состязательное правосудие: тр. научно-практ. лабораторий / под ред. С. А. Пашина, Л. М. Карнозовой. – Вып. 1. – М. : Междунар. центр содейств. прав. реформе, 1996. – С. 251–308.

---

<sup>14</sup> Мова про Проект Кримінального процесуального кодексу України від Робочої групи з питань реформування кримінального судочинства, створеної відповідно до Указу Президента України від 17 серпня 2010 р. № 820/2010 // Закон і Бізнес. – 2010. – № 26 (1013). – 410 с.

<sup>[2]</sup> В. С. Зеленецький у 1971 р. зазначав, що кримінально-процесуальна діяльність є різновидом *пізнавального* процесу, який передбачає виявлення, закріплення, перевіряння і оцінювання конкретних фактів (доказів) [7, 74–75].

<sup>[3]</sup> У цьому ж році Ю. М. Грошевой окреслив доказування як кримінально-процесуальну діяльність спеціально уповноважених суб'єктів цієї діяльності зі збирання, дослідження й оцінювання доказів з метою правозгідного встановлення обставин, які входять до предмета доказування в кримінальній справі (ст. 64, 23 КПК). На його думку, доказування як різновид опосередкованого пізнання обставин минулої події є основним елементом кримінально-процесуального пізнання [12, 144].

<sup>[4]</sup> Він вважає, що треба відмовитися від *подвійного* розуміння доказування, залишивши за ним значення *обґрунтування* висловлюваних суджень, тверджень; стосовно дослідження обставин справи, то тут, як думає згадуваний автор, має місце не доказування, а *пізнання* [14, 130].

<sup>[5]</sup> Також цього року Л. М. Лобойко запропонував погляд на доказування як на “здійснювану в правових і логічних формах частину кримінально-процесуальної *діяльності* органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду, що полягає у висуванні можливих *версій* щодо системи юридично значущих обставин кримінальної справи, у збиранні, перевірці й оцінюванні доказів за цими версіями, а також в *обґрунтуванні* на досудовому слідстві достовірного висновку про доведеність вини особи та його подальше обстоювання у судових стадіях процесу”. Він вважає, що за своєю гносеологічною сутністю кримінально-процесуальне доказування є різновидом *пізнання* людиною дійсності [16, 115–116].

<sup>[6]</sup> Контекстно хотіли би далі зауважити, що, починаючи з другої половини 70-х рр. минулого століття, радянські процесуалісти й криміналісти почали щораз більше звертати увагу на категорію *діяльності* як на певний *вектор* визначення змісту власних наукових позицій.

<sup>[7]</sup> А. М. Новиков і Д. А. Новиков, розглядаючи питання методології наукового дослідження, звертають увагу на методи та засоби наукового дослідження, виокремлюючи поряд із матеріальними, інформаційними, математичними, мовними також і логічні засоби [19, 96–99].

<sup>[8]</sup> Наприклад, О. В. Руденко розглядає процес доказування в кримінальній справі як змістовний логічний процес [20]. У цьому зв'язку доречно зауважити, що в 20–30 рр. минулого століття, як можна побачити з наведених вище дефініцій, доказування в кримінальному процесі розглядалось передовсім як обґрунтувальна діяльність сторін і суду. Ми не маємо сумнівів, що тодішні теоретики прекрасно здавали собі справу з того, що процедури виготовлення процесуальних доказів (усних і письмових повідомлень осіб, речей і документів), тобто сировини для продукування *фактів* як логічних аргументів, є *conditio sine qua non* доказування. *Vice versa*, їхньою свідомістю охоплювався той очевидний факт, що, не мовивши процесуального “а”, годі казати й логічне “б”. Тому стає зрозумілою увага процесуалістів XIX – початку XX ст. до логіки й судової риторики: виконання процедур збирання доказів нічого не важить, якщо це юридичне каміння не буде ретельно огранене логікою в контексті правної позиції сторін і суду. Проте з початком 30-х рр. логічні засоби доказування під тиском “відбиттєвих”, “фактичноданих” та “інформаційних” ідеологем і відповідних практик почали крок за кроком витискуватися на манівці діяльності доказування, а само воно, по суті, стало трактуватися – мимо різних застережень – як суто інформаційний процес, здійснюваний у специфічній юридичній сфері. На нашу думку, апофеозом процесу маргіналізації логічних практик у доказуванні стало закріплення в КПК РФ 2001 р. (ст. 85. “Доказывание”) умовної теоретичної конструкції (С. А. Пашин): “доказывание состоит в собирании, проверке и оценке доказательств в целях установления обстоятельств, предусмотренных ст. 73 настоящего Кодекса”.

<sup>[9]</sup> У цьому плані не можемо не погодитися з висновком Л. В. Петрової, яка вважає: є *конечність* перегляду нашої гносеології, що до цього часу має *сцинтичний* характер, і не бере до уваги *екзистенційну* природу мислення. Далі вона цілком слушно підкреслює, що модель *природничо-наукового* знання, по суті, без будь-якої підстави гіпостазовано в характері моделі знання на загал [23, 20 і наст].

<sup>[10]</sup> У 1965 р. Г. П. Щедровицький дійшов такого висновку: *властивості* об'єктів – це те, що є в діяльності, що нею створено було, а потім згортається й набуває організаційної форми існування в формі особливих конструкцій – об'єктів. Усі *характеристики*, такі звичні для нас: “річ має кількість”, “річ має величину”, “річ має структуру”, – це все характеристики, одержані внаслідок того, що людство створило особливі, штучні способи роботи зі *знаками*, а відтак діяльність наділила ці об'єкти “властивостями”, які фіксують і знімають у собі ці способи оперування [24, 199].